

vedelmét tanulmányi alap létrehozására fordították, s ezzel a háttérrel már mélyrehatóan bele lehetett nyúlni az iskolagyerekekbe. Így került sor az állam felügyelete alatt álló egységes hazai oktatási-nevelési rendszer létrehozására, illetve az ezt tartalmazó utasítás, ún. Ratio Educationis kiadására. Az 1776-ban megjelent, rendkívül részletes és mindenre kiterjedő latin szöveg első ízben Friml Aladár fordításában 1913-ban vált hozzáférhetővé magyarul. Szövege azonban ma már elavult, tökörfordítása nehézkes, néhol maga a fordítás is értelmetlenre szorul. A jelenlegi szöveg ezért elsősorban nem a szép, hanem a világos, közérthető, pontos és főleg egyértelmű átültetésre törekedett. Tegyük hozzá: teljes sikerrel.

Kevésbé ismert, hogy a Ratio követelte újraszervezés befejezését csak 1780 nyarán ünnepezték meg a budai királyi palotában. Az alig néhány hónappal később trónra lépő II. József nem érvénytelenítette ugyan a Ratio rendelkezéseit, de iskolapolitikai elképzelései nem voltak teljesen azonosak. Törekvései gyakorlatilag a gimnáziumok és a felsőoktatás bizonyos csökkentésére, velük szemben a népiscolák erőteljesebb fejlesztésére irányultak.

A napóleoni háború teremtette új társadalmi és gazdasági körülmények között ismét időszzerűvé vált a magyar közoktatás reformja. 1801-ben József nádor sürgetésére végül megindultak a munkálatok, és 1805-ben elkészült az új tanügyi szabályzat, melynek életbeléptetését – kinyomatás után – a Helytartótanács 1806. november 4-én rendelte el. Ennek szabatos fordítását most első ízben kapja kézbe az olvasó. Tulajdonképpen mindkét Ratio hivatalos ügyirat. Ezért igyekezett – sikerrel – az eredeti szöveg hivatalos-retorikai stílusát némiképpen megőrizni az átültetés.

Mindannyiunk emlékezetében az első Ratio Educationis őrződött meg, s bizonyos szempontból jogosan. Ám az első Ratio önmagában torzó, valójában mélyebb gyökeret nem tudott verni, s hatását később sem volt képes teljes mélységben kifejteni. Különösen a felvilágosult abszolutizmus szellemében uralkodó II. József idején nem. Az 1790/91. évi országgyűlés 26. törvénye tovább szűkítette hatókörét, hiszen ebben a protestánsok teljes tanügyi önállóságot kaptak. Az első Ratio lényegében az út-törés érdeme, a másodiké a beteljesítés. Ez utóbbi, fél évszázadon át, egészen 1848-ig meghatározta a magyar oktatásügy felépítését. Két nemzedék tanult a második Ratio nyújtotta keretek között a „királyi” (katolikus) alsó és felsőfokú iskolákban.

E két jelentős közoktatáspolitikai és közoktatástervezési dokumentum, illetve azok magyar fordítása, elsősorban a művelődéstörténet hazai múltja iránt érdeklődőknek nyújt hasznos történeti forrásanyagot. Kiemelkedően fontos iskolatörténettel foglalkozó kollégáink szá-

mára, hiszen a függelékben terminológiai mutatót közöl. Ebben pontosan körülírással került az egyes műszavak korabeli jelentése, nyelvi sajátossága és legfőképpen jelentéstartalma. Aki valaha is megpróbálkozott az 1780-as évektől kezdve bőséggel rendelkezésre álló, negyedévenkénti bontásban készülő, év végi iskolai jelentések szövegeinek megértésével, az tudja, hogy még a latinul igen jól tudóknak is milyen értelmezési nehézségeket kell leküzdenie. Csökkenti örömmel, hogy a szerző a főbb szakkifejezések magyarázatát bizonyos kérdés-csoportok szerint (oktatás-nevelés, tanulás, értelmi képesség, tudomány, erkölcs, fegyelem, irányítás, vizsgák, osztályozás stb.) közli, és nem ábécés rendben. Ez nagymértékben megnehezíti a visszakeresést és rengeteg többletmunkát kíván.

Mindent összevetve: Mészáros István olyan művet adott a kezünkbe, melyet számos tudományág (művelődéstörténet, könyvtörténet, numizmatika, fizika, matematika) művelői forgathatnak haszonnal.

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.

Köbgyi Mibály

I. Sz. Kozirjev–L. P. Gyemigjenko.

FONETIKA. ORFOEPIJA

(Izd. „Visejsaja skola”, Minszk, 1981.)

Ivan Szafronovics Kozirjev és Lariza Petrovna Gyemigjenko *Fonetika. Orfoepija*. c. műve több vonatkozásban is hasznos lehet a hazai orosz-oktatás különböző fokain tanító oroszstanárok számára. A könyvet a szerzők a felsőoktatási intézményekben orosz tanuló, leendő oroszstanárok számára állították össze, és éppen ezért nyújthat hathatós segítséget azoknak az oroszstanároknak is, akik egyéni vagy szervezett formában igyekeznek továbbképezni magukat fonetikából.

A fonetikakurzus (4–68. lap) Kozirjev munkája, míg az ortoepiával kapcsolatos anyag (68–135. lap) összeállítója Gyemigjenko.

A könyv külön értéke, hogy gyakorlatokat, feladatokat, ellenőrző kérdéseket is ad az orosz fonetikát és ortoepiát igényesen tanulmányozni szándékozóknak számára. A gyakorlatok száma 83, s megoldási kulcs is van hozzájuk (136–163. lap).

A hagyományos orosz leíró fonetikákhoz hasonlóan ebben a könyvben is a beszédhangok 3 aspektusú vizsgálatát találjuk: az akusztikait, az artikulációs és a funkcionális (fonológiai) aspektusút.

A fonetikai rész legértékesebb oldalai közé tartoznak azok, ahol a fonéma-fogalommal kapcsolatos fejtegetések kaptak helyet tömören –

foglalkozás, játékos vetélkedő) elemzi a csoportmunka közösségfejlesztő hatását, illetve az egyes tanulók sajátos magatartási formáit. Kísérletének egyik fontos következtetése az, hogy a pedagógus tudatosan törekedjék a tanulók számára változó megbízások és feladatok adására a közösségi munkában.

Dr. Jurcsák Lászlóné tanulmánya „Az erkölcsi tudatot fejlesztő közösségi hatások vizsgálata”-val foglalkozik. Központi problémaként az értékorientációs (barátválasztási) vizsgálatot emeli ki. E témakört azonban széleskörűen támasztja alá az erkölcs kialakulásának pedagógiai problémáival, illetve az etikai ismeretek és a velük való műveltség vizsgálatai módszereivel. Vizsgálatának egyik kiinduló hipotézise az, hogy az intellektuális eredményközpon-tu iskola egyszemélyes hatásrendszerével szemben fejlettebb közösségi tudat alakul ki a szélesebb társadalmi tapasztalattal rendelkező, azonos korú tanulóknál. Nem lényegtelen annak hangsúlyozása sem, hogy bár a tanulóknál a közösségi tudat kialakulása során a baráttal szemben támasztott pozitív és negatív érték-kritériumokat a felnőtt világ közvéleménye alakítja ugyan, de ennek meghatározói az általános gyermeki értékek. Vizsgálatának negatív következtetése között említi meg, hogy nagyon kevés a gyermekek életkorukhoz viszonyított társadalmi tapasztalata.

Fodorné Tóth Marianna „Harmadik és negyedik osztályos tanulók erkölcsi tulajdonságot jelölő szókészletének vizsgálata” című tanulmányában a közösségi nevelés, pontosabban nevelési szint kérdésével foglalkozik. Kétségtelen, hogy a megközelítés nem szokványos módja a közösségi nevelés vizsgálatának. Ab-ból az alapvető pedagógiai tételből indul ki, hogy a helytelen magatartás gyakran vezethető vissza az erkölcsi fogalom hiányára, illetve az erkölcsi fogalmak helyes ismerete nem mindig jár együtt az erkölcsi helyes magatartással. Vizsgálati anyagként a III. és IV. osztályos olvasókönyv szókészletét használta fel. Több-féle megközelítéssel arra keresett választ, hogy a tanulók mennyire ismerik e fogalmak tartalmát, melyek szerepelnek a tanulók szókészletében aktív, illetve passzív formában, az egyes fogalmak milyen százalékban fordulnak elő, s különböző erkölcsi szituációkban a tanulók milyen mértékben ismerik fel az erkölcsi tulajdonságokat jelölő fogalmakat? Vizsgálatának egyik tanulságaként vonja le azt, hogy a tanulóknál az erkölcsi normák megismerettségével együtt kell járnia tevékenységük speciális irányításával.

A kötet befejező tanulmányát Nemes Antal-né írta meg „Az erkölcsi intellektus és a ma-gatartás kapcsolatának differenciált vizsgálata 9–10 éves tanulók körében” címen. Ebben a szerző folytatja korábban megkezdett kutatását az erkölcsi fogalmak és a morális gondolkodás

közötti dialektikus kapcsolat feltárása terén. Jelen tanulmányban azt a célt tűzte ki, hogy megállapítsa egyes tipikus intellektuális szer-kezetek, minőségi változatok hatását a 9–10 éves tanulók magatartására. E problémát a következő területeken tette vizsgálat tárgyává: a fegyelem, a hangnem, a stílus, a kollektivi-tás és a közösségi tevékenység területén. A szerző részletesen leírja a vizsgálatban használt szempontokat, kérdőíveket, a kérdésekre adott tipikus válaszokat, az eredmények ösz-szegezését. Az erkölcsi fogalmakkal kapcsolat-ban megállapítja, hogy azok ismerete alacsony fokú, az elemi tapasztalati ismeretek szintjén áll, nem kellően általánosított és tudatosított. Ugyanakkor a magatartással kapcsolatban arra a megállapításra jutott, hogy a tanulók általán-ban helyesnek tartják saját magatartásukat, de nem tudják megindokolni azt, hogy miért és miben helyes vagy helytelen viselkedésük.

Amint a tanulmányok ismertetéséből láthat-juk, az egyes kérdések, vizsgálati anyagok és következtetések jól egészítik ki egymást. A kötetben közölt egyes értekezések értékét ép-pen az adja meg, hogy a közösségi nevelés nagyon apró elemeit, részletkérdéseit boncol-gatják, s ezzel is hozzájárulnak a közösségi nevelés bizonyos mértékig frázissá alakult ré-telének kiküszöböléséhez. A közösségi nevelés területén is a részletkérdések, a mindennapi pedagógiai munkában jelentkező aprónak lát-szó, de jelentős feladatok figyelembevételét kell szem előtt tartanunk. Ehhez adnak sok segítséget a kötetben olvasható tanulmányok és a vizsgálatok eredményei. Biztató az, hogy a legtöbb szerző utal arra, hogy a tanulmá-nyában felvetett kérdések vizsgálatát tovább kívánja folytatni, s további részletkérdések tisztázását ígéri.

Valamennyi tanulmány végén kevés, de jól megválasztott bibliográfia található. Ugyancsak jól használhatók az egyes tanulmányokban köz-ölt kérdőívek, táblázatok, grafikonok.

Tankönyvkiadó, Bp., 1981., 198. l.

Dr. Bereczki Sándor

RATIO EDUCATIONIS.

Az 1777-i, 1806-i kiadás magyar nyelvű fordítása. Fordította, jegyzetekkel és mutatók-kal ellátta Mészáros István.

Az 1760-as években fordult az államhata-lom figyelme a közköztetés felé. Mária Teré-zia azonban hiába igyekezett meggyőzni a ren-deket, csakhamar be kellett látnia, hogy ezen az úton aligha lehet átfogó rendezést el-énni. A szükséges reformok kidolgozását ezért – a királynő rendeletére – a bécsi udvari ta-nulmányi bizottság vette át. Az 1773-ban fel-oltsoltatott jezsuita rend vagyonát és teljes jö-